

RISK MANAGEMENT OF PAYMENT SYSTEMS AND THEIR MINIMIZATION

TO'LOV TIZIMLARI XAVFINI BOSHQARISH VA ULARNI
MINIMALLASHTIRISH

Axmedov Miraziz Alisherovich

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi,
magistratura tinglovchisi<https://doi.org/10.5281/zenodo.11560231>

Annotatsiya. To'lov tizimlarida xavflarni minimallashtirish uchun muallif xavflarning oldini olish va ularga javob berish strategiyasini ishlab chiqish, ma'lumotlarni himoya qilishning zamonaviy texnologiyalarini joriy etish, xodimlarni o'qitish va tizimni doimiy monitoringini o'z ichiga olgan keng qamrovli yondashuvni taklif etadi. U to'lov tizimlarining barqaror ishlashini ta'minlash uchun xavfsizlik standartlariga rioya qilish va regulyatorlar va boshqa bozor ishtirokchilari bilan hamkorlik qilish muhimligini ta'kidlaydi.

Shunday qilib, matnning asosiy g'oyasi shundaki, to'lov tizimlarida xatarlarni samarali boshqarish ularning muvaffaqiyatli ishlashi va potentsial tahdidlardan himoya qilish uchun zarur shartdir, bu esa o'z navbatida bozor ishtirokchilarining moliyaviy barqarorligi va ishonchini ta'minlashga yordam beradi.

Kalit so'zlar: zamonaviy, tavakkalchilik, bank, optimallashtirish, minimallashtirish, tizim, moliya.

Zamonaviy dunyoda moliyaviy to'lov tizimlarini boshqarish ham yirik kompaniyalar, ham davlat idoralari faoliyatining tobora muhim jihatiga aylanib bormoqda. To'lov tizimlarining optimal ishlashi nafaqat hisob-kitob jarayonini soddalashtirish, balki tranzaksiyalar xavfsizligini oshirish imkonini beradi.

Ma'lumki, barcha fuqarolar to'lov tizimlari tomonidan taqdim etiladigan xizmatlardan u yoki bu darajada foydalanadilar, masalan, kommunal to'lovlarni amalga oshirish uchun. Bunday tizimlarning qurilishi va ishlashi sezilarli darajada farq qilishi mumkin, ammo bu tizimlarga xos bo'lgan xarakterli xavflar, albatta, mavjud. Ushbu maqolada jahon amaliyotida qabul qilingan to'lov tizimlarining yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xatarlari, ularni boshqarish imkoniyatlari va o'quvchilar uchun nima muhimligi, bunday risklarni tushunish va ulardan qochish yoki ularni minimallashtirish masalalari muhokama qilinadi.

Moliyaviy to'lov tizimlarini muvaffaqiyatli boshqarish uchun bir qator asosiy strategiyalarni qo'llash kerak. Birinchidan, boshqaruv maqsadlari va vazifalarini aniqlash, ularga erishish uchun strategiya va harakatlar rejasini ishlab chiqish muhimdir. Sanoatning o'ziga xos xususiyatlarini, nazorat qiluvchi organlarni va moliyaviy texnologiyalar sohasidagi global tendentsiyalarni hisobga olish kerak.

Moliyaviy to'lov tizimlarini samarali boshqarishning muhim jihati ularni minimallashtirish va optimallashtirishdir. Bu tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish, mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini oshirish, to'lovlar tezligini oshirish va mablag'lar xavfsizligini oshirishni anglatadi.

Moliyaviy to'lov tizimlarini minimallashtirish va optimallashtirish uchun bir qator chora-tadbirlarni amalga oshirish kerak. Xususan, zamonaviy texnologiyalar va dasturiy ta'minotni joriy etish, asbob-uskunalarini yangilash, xodimlarni malakasini oshirish, shuningdek, tizim faoliyati jarayonlarini doimiy monitoring qilish va tahlil qilish.

Moliyaviy to'lov tizimlarini optimallashtirishning asosiy jihatlaridan biri ham foydalanuvchilarning talab va ehtiyojlarini hisobga olishdir. Mumkin bo'lgan muammolarni aniqlash va xizmat sifatini yaxshilash uchun mijozlarning sharhlari va fikr-mulohazalarini doimiy ravishda tahlil qilish muhimdir. Bu mijozlarning ehtiyojlarini qondirish va to'lov tizimlaridan foydalanishda foydalanuvchi tajribasini yaxshilashga yordam beradi.

Quyidagi variantni bank sektori uchun risk tushunchasining adekvat ta'rifi deb hisoblash mumkin.

Risk - bu moliyaviy operatsiyalar natijasida bankning o'z resurslarining bir qismini yo'qotishiga, qo'shimcha daromad ololmasligiga yoki qo'shimcha xarajatlarga olib keladigan ehtimoliy hodisaning xarajatlar ifodasidir [1].

To'lov tizimlariga xos bo'lgan xavflarni aniqlashdan oldin, siz to'lov tizimlarining risklarini o'lchashga yondashuv to'g'risida qaror qabul qilishingiz kerak. Odatda, bunday risklar to'lov tizimining o'ziga xos risklarga bo'linadi; muayyan ishtirokchi bankka; individual mahsulotlar. Shunday qilib, to'lov tizimining o'zi xavf-xatar tizimning ma'lum bir segmenti ishlamay qolganda paydo bo'ladi (bu, masalan, to'lov kartalaridan foydalanadigan tizim bo'lishi mumkin) va shu bilan butun to'lov tizimining barqarorligi va barqarorligiga jiddiy tahdid soladi.

Muayyan ishtirokchi bankka xos bo'lgan xatarlar bilan biz nafaqat bank uchun yo'qotishlar haqida gapiramiz, balki bankning bankrotligi masalasi ham paydo bo'lishi mumkin.

Alohida mahsulotlarga xos bo'lgan xatarlarga kelsak, bunday risklar odatda to'lov vositasining o'ziga xos shakli bilan bog'liq.

Yuqorida aytilganlarga qo'shimcha ravishda, butun tizim yoki uning muhim qismi ishlamay qolganligi sababli tizimning mijozlarga to'lov xizmatlarini ko'rsatish qobiliyati jiddiy ravishda zaiflashgan ekstremal holatlarda yuzaga keladigan tizimli xavflar ham mavjud.

Turli xil to'lov tizimlarining risklarini baholash uchun yuqorida ko'rsatilgan risklar ostida tizimlarda yuzaga kelishi va mumkin bo'lgan yo'qotishlarni aniqlash muhim ahamiyatga ega.

Bunday xavflar odatda jiddiyligiga ko'ra tasniflanadi - kichik, o'rtacha va yuqori.

To'lov tizimi risklarining xususiyatlari

Xatarlar	Baholash mezon
<i>Kichik</i>	Xavf ehtimoli ahamiyatsiz, potentsial yo'qotishlar unchalik katta emas va odatda ma'lum bir tizim yoki bank uchun inqirozli vaziyatga olib kelmaydi.
<i>O'rtacha</i>	Xavf ehtimoli past, potentsial yo'qotishlar sezilarli va muayyan tizim yoki bank uchun inqirozli vaziyatga olib kelishi mumkin
<i>Yuqori</i>	Xavf ehtimoli kichik, potentsial yo'qotishlar jiddiy va ma'lum bir tizim yoki bank uchun inqirozli vaziyatga olib kelishi mumkin.

So'nggi paytlarda to'lov tizimlarining xavf-xatarlari va ularning oldini olishga ko'proq e'tibor qaratilmoqda.

Keling, Xalqaro hisob-kitoblar bankining to'lov va hisob-kitob tizimlarida to'lov tizimlari duch kelishi mumkin bo'lgan xavflarni batafsil ko'rib chiqaylik.

Kredit tavakkalchiligi ko'pincha hisob-kitob taraflaridan birining majburiyatini bajarmaganligi bilan bog'liq bo'lib, shartnoma shartlarini bajarmaslik tufayli pul miqdorini yo'qotish va foydani amalga oshirmaslik xavfini o'z ichiga oladi. Bu tavakkalchilik shundan iboratki, pul majburiyati na to'lov vaqtida, na butun keyingi davr mobaynida to'liq bajarilmaydi.

Likvidlik riski - bu majburiyatni shartnomada belgilangan muddatda emas, balki kelajakda to'lash ehtimoli. Bunday holda, bitim kreditori oxir-oqibat to'lanadigan summani olsa-da, to'lovni kechiktirish uning moliyaviy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi, uni qo'shimcha likvidlik manbalaridan jalb qilishga majbur qilishi va shuning uchun zarar etkazishi mumkin.

Chet el adabiyotlarida to'lov tizimlarini tavsiflashda ko'pincha "hisob-kitob xavfi" tushunchasi qo'llaniladi.

Iqtisodiyot fanlari doktori, Oliy iqtisodiyot maktabi professori V.M.ning nashrlarida. Usoskin, xususan, "To'lov tizimlari: evolyutsiya va risklarni boshqarish" nomli ishida hisob-kitob tavakkalchiligi yuqorida qayd etilgan kredit riski va likvidlik xavfini birlashtirgan "sintetik" narsa sifatida tushuniladi.

Yuridik tavakkalchilik - bu qonunchilikning noaniqligidan kelib chiqadigan, kredit riski yoki likvidlik xavfiga olib keladigan moliyaviy risk.

Operatsion risk deganda kredit va likvidlik risklarini keltirib chiqarishi mumkin bo'lgan texnik muammolar yoki operatsion xatolar kabi operatsion omillar bilan bog'liq risk tushuniladi.

To'lov va hisob-kitob tizimlaridagi risklarni minimallashtirish uchun Xalqaro hisob-kitoblar banki tizim rioya qilishi va rioya qilishi kerak bo'lgan bir qator asosiy tamoyillarni [3] belgilab berdi.

- Tizim barcha tegishli yurisdiksiyalarda yaxshi ishlab chiqilgan qonunchilik bazasiga ega bo'lishi kerak.
- Tizim qoidalari va tartib-qoidalari ishtirokchilarga tizimdagi ishtiroki tufayli ular o'z zimmlariga olgan moliyaviy risklarning har biriga tizimning ta'siri haqida aniq tushuncha berishi kerak.
- Tizimda kredit va likvidlik risklarini boshqarishning aniq belgilangan tartiblari bo'lishi kerak, ular tizim operatori va ishtirokchilarining mas'uliyatini belgilaydi va ushbu risklarni boshqarish va ushlab turish uchun tegishli rag'batlarni o'z ichiga oladi.
- Tizim qiymat kunida, afzal kun ichida yoki hech bo'lmaganda kun oxirida tezkor yakuniy hisob-kitoblarni amalga oshirishga imkon berishi kerak.
- Ko'p tomonlama to'lov amalga oshiriladigan tizim eng katta yagona hisob-kitob majburiyatiga ega bo'lgan ishtirokchi hisob-kitob qilishdan bosh tortgan taqdirda kunlik hisob-kitoblarning o'z vaqtida bajarilishini ta'minlashga qodir bo'lishi kerak.
- Hisoblash uchun foydalaniladigan aktivlar markaziy bank majburiyatlari bo'lishi kerak; agar boshqa aktivlardan foydalanilsa, ularda kredit va likvidlik xavfi kam yoki umuman bo'lmasligi kerak.

- Tizim yuqori darajadagi xavfsizlik va operatsion ishonchlilikni ta'minlashi va kunlik ma'lumotlarni qayta ishlashni o'z vaqtida yakunlash uchun ortiqcha protseduralarga ega bo'lishi kerak.
- Tizim tomonidan taklif etilayotgan to'lov vositalari foydalanuvchilar uchun amaliy va iqtisodiyot uchun samarali bo'lishi kerak.
- Tizim adolatli va ochiq kirishni ta'minlash uchun ob'ektiv va ommaviy ravishda e'lon qilingan ishtirok etish mezonlariga ega bo'lishi kerak.
- Tizimni boshqarish protseduralari samarali, hisobdor va shaffof bo'lishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, xavflarni boshqarish va minimallashtirish bilan bog'liq asosiy fikrlarni qayd etishimiz mumkin:

To'lov tizimlarining risklarini monitoring qilishning alohida muammosi shundaki, zamonaviy tizimlarda risklar ehtimoli kichik, ammo bunday risklar yuzaga kelganda yo'qotishlar banklarning o'zlari uchun ham, butun tizim uchun ham, shu jumladan mamlakat uchun ham katta bo'lishi mumkin. iqtisodiyot. Bunday oqibatlar atom elektr stantsiyalaridagi avariya yoki tabiiy ofatlar bilan bog'liq xavflar bilan taqqoslanadi.

Zamonaviy to'lov tizimining ikkinchi o'ziga xos xususiyati va xarakteristikasi uning yuqori darajadagi kompyuterlashtirilganligi yoki elektronlashtirilganligi va tizimning Internet-kommunikatsiya (Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari) asosidagi infratuzilmaga bog'liqligidir. AKT aloqa kanallaridan noto'g'ri foydalanish va suiiste'mol qilish pul mablag'larining jinoiy maqsadlarda harakatlanishiga olib kelishi mumkin. O'z navbatida, tizimda pul o'tkazmalarining etarli darajada xavfsizligini ta'minlash zarurati nafaqat kredit tashkilotlari, balki nazorat qiluvchi organlar uchun ham turli muammolarni keltirib chiqarmoqda.

Nihoyat, to'lov tizimlarida risklarni minimallashtirish bilan bog'liq uchinchi nuqta - risklarni aniqlash, baholash va monitoring qilish tobora qiyinlashib borayotgan o'zgaruvchan operatsion muhitdir. Shunday qilib, Internetning jadal rivojlanishi ko'pincha an'anaviy bank tizimlari doirasidan tashqarida ishlaydigan to'lov tizimlari va to'lov vositalarining yangi turlari uchun keng imkoniyatlar ochdi.

References:

1. Core Principles for Systemically Important Payment Systems / Committee on Payment and Settlement Systems. BIS. 2021.
2. Ibragimov R.M. Korxona risklarini boshqarish. Toshkent, 2018.
3. Kopytin V.Yu. Matematik obyektlar asosida banklararo hisob-kitoblarni modellashtirish. 2-qism. 2020.
4. Krivoruchko S.V. To'lov tizimlarining risklari: paydo bo'lish manbalari va nazorati // Kredit tashkilotida boshqaruv. 2016. № 5.
5. Oversight Framework for Card Payment Schemes – Requirements /European Central Bank, Eurosystem. 2017.
6. Payment Systems Business Continuity/ Issues Paper/ European Central Bank. 2015.
7. Qurbonova N.X. Korxonada risklarni boshqarish. Toshkent, 2017.